

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІОЕКОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ МАЛОГО МІСТА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ м.БУСЬК)

Соціоекологічні дослідження урбанізованих територій ведуться, починаючи з 1960-х рр. [6]. Але особливої актуальності ці дослідження набули з 1990-х років у зв'язку з масштабною трансформацією суспільно-економічного ладу та переходом на ринкові засади господарювання. До нових економічних реалій найшвидше адаптувалося господарство великих і середніх міст. Що ж до малих міст, до яких у західній частині України належить панівна більшість міських поселень, тут упродовж кін. ХХ – поч. ХХІ століття фіксується тривожна тенденція збереження успадкованих і подальшого загострення існуючих еколого-економічних проблем. Причини цього негативного явища криються у суттєвій технологічній відсталості і фізичній зношеності міських підприємств, запущеності мереж ВУВКГ, відсутності коштів у міських бюджетах, низькою ефективністю діяльності місцевих екологічних служб.

Теоретико-методологічні засади соціоекологічних досліджень урбанізованих територій в науковій літературі розроблені достатньо глибоко. На стику містобудування, інженерної і медичної екології у 1990-і роки сформувався навіть самостійний науковий підрозділ соціоекології – урбоекологія (екоурбаністика, екологія міст). Формуванню теоретичного підґрунтя даного напрямку сприяли праці як вітчизняних науковців [1, 2, 5, 9, 11, 12 й ін.], так і провідних зарубіжних вчених [3, 4, 8, 13 та ін.].

Однак, аналізуючи названі роботи з урбоекології, слід зауважити, що основна увага в них зосереджена на проблемах великих і середніх міст – столиць, промислових агломерацій і індустріальних центрів. При цьому низка специфічних проблем малих міст (зокрема аграрно-індустріальних), почасти, випущена з поля зору названих дослідників.

У той же час, малим містам заходу України притаманний ряд складних еколого-економічних проблем, гострота яких тим виразніша, чим “бюджетно” біднішими є ці населенні пункти. Сукупність типових проблем малих міст західноукраїнського регіону нами узагальнено у формі схеми (Рис. 1).

Окреслені на Рис. 1 проблеми можна яскраво проілюструвати на прикладі типової урбоекосистеми малого міста – м.Буськ – провінційного райцентру Львівської області з типовим для регіону аграрно-індустріальним типом господарства.

Буськ – це одне з найдавніших міст заходу України. Перша літописна згадка про нього датована Повістю врем'яних літ 1097 р. Сучасне місто розташоване на р.Західний Буг за 5 км від залізничного вузла Красне. Населення міста – 7,5 тис. осіб. Найбільшими підприємствами є цегельний, консервний, пивоварний і молочний заводи, забійний і ковбасний цехи.

Питне і виробниче водопостачання населення та підприємств м.Буськ здійснюється за рахунок власного водозабору, розташованого на околиці міста. Лічильники води на водозаборі досі відсутні, що зумовлює нерегламентований безконтрольний водовідбір. Відсутня стаціонарна хлораторна станція на водозаборі для доброякісного знезарадження питної води, що подається споживачам. А запроєктовані водоохоронні заходи у зоні санітарної охорони водозабору так і не втілені у життя.

Ліцензії на видобуток прісних підземних вод та дозвіл на спеціальне водокористування у ВУВКГ відсутні. По суті, з 01.03.2000 р. Буський ВУВКГ самовільно проводить необлікований відбір підземних вод та скид стічних вод після очистки у р. Західний Буг, що є порушенням права державної власності на водні ресурси та чинних правил водокористування.

Рис.1. Система типових проблем малих міст західноукраїнського регіону

Буський водозабір експлуатується вже понад 30 років, і нині в обох діючих артезіанських свердловинах значно понизився статичний рівень води. Через цю обставину повністю задовольнити міські потреби водозабір не в змозі, і питна вода подається у житлові масиви Буська по дуже обмеженому графіку (6 год. на добу).

Лише одна свердловина експлуатується з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог. Інша – не герметизована, не має павільйону, зона санітарного режиму не огорожена, під час дощів і сніготанення відбувається пряма інфільтрація атмосферних опадів. Значна частина бактеріологічних забруднень питних вод відбувається через численні аварійні ділянки водогону.

Серед усіх районів Львівської області Буський район щорічно посідає 1-2 місце по захворюваності населення на гострі кишкові інфекції. І 80 % хворих – це мешканці м.Буськ. Тобто, є всі підстави вважати, що неабияку роль у такому високому рівні інфекційних захворювань населення міста відіграє стан його водопостачання і якість питної води.

Каналізаційна мережа міста вимагає повного оновлення, оскільки вийшов термін її експлуатації і мають місце непоодинокі прориви мережі.

Усі каналізаційні стоки м.Буська (а також сусіднього залізничного вузла – смт.Красне) поступають на міські очисні споруди з аеротенками вертикального типу. ВУВКГ м.Буська нині працює майже на повну проектну потужність очисних споруд 3000 м³/добу. Експлуатація очисних споруд здійснюється з технологічними порушеннями.

Скид усіх стічних (недоочищених) вод здійснюється прямим випуском у р.Західний Буг. Поряд у р.Зх. Буг впадає р.Полтва, переабруднена стоками м.Львова. Таким чином, урбозабруднення обох джерел накладаються, що створює додаткові екологічні проблеми і веде до істотного погіршення якості бузької води в межах міста. (Наприклад, перевищення ГДК по БСК₅ у 7-8 разів, NO₃ – у 2-3 рази). Річка стає повністю непридатною ні для відпочинково-рекреаційного, ні для господарського використання. А саме русло р.Зх.Буг доволі захаращене й замулене й вимагає проведення комплексу ландшафтно-впорядкувальних заходів з розчистки, укріплення берегів та залуження водоохоронних смуг.

Збір твердих побутових відходів у м.Буську відбувається неефективно через відсутність належної кількості контейнерів для збору ТПВ і смітєвозів. У самому місті полігон для складування ТПВ відсутній, а діюче сміттєзвалище у сусідньому смт.Красне повністю заповнене.

Місто вимагає комплексного впорядкування території, очищення житлових кварталів від стихійних сміттєзвалищ і пустирів. З огляду на розташування населеного пункту на р.Західний Буг – найбільшій водній артерії України басейну Балтійського моря у зоні впадіння в неї переабрудненої р.Полтва, актуальним завданням для м.Буська є створення тут модерної басейнової гідроекологічної лабораторії. А при ній – станції моніторингу за атмосферними забрудненнями (транскордонний перенос, викиди Добротвірської ТЕС).

Названі соціоекологічні проблеми вимагають значних капіталовкладень і принципової позиції місцевої громади щодо оздоровлення соціоекологічного стану власного міста.

Наведена покомпонентна характеристика екологічних проблем м.Буська служить соціоекологічним еталоном (репрезантом) того тривожного еколого-економічного стану, в якому нині перебувають більшість малих міст заходу України. Стан цей далекий від оптимального, а тому вимагає негайного втручання на рівні регіональних та загальнодержавних інституцій. Міські природоохоронні служби з недостатньою кількістю технічних засобів контролю за забрудненнями і кваліфікованих працівників можуть виявитися неготовими до подальшого погіршення екологічної ситуації у малих містах нашого регіону. Приклад м.Буська – приклад типовий – і тому доводиться констатувати, що програма відродження малих міст України (при локальному розгляді) нині фактично не працює. Практично відсутня активна принципова позиція місцевих громад щодо вирішення власних екологічних проблем.

Отож, для того, щоб у малих містах регіону *системно* почати змінювати ситуацію на краще, залишається розраховувати лише на якісні зрушення в системі еколого-економічного менеджменту на рівні регіональних органів влади та загальнонаціональних відомств.

Література:

1. Бачинський Г.А. Соціоекологія: теоретичні і прикладні аспекти. – Київ: Наукова Думка, 1991.
2. Боков В.А., Лушик А.В. Основы экологической безопасности: Учебное пособие.- Симферополь: СОНАТ, 1998.-224 с.

3. Владимиров В.В. Урбоэкология: Курс лекций. - М.: Изд-во МНЭПУ, 1999. – 204 с.
4. Геоэкологическая характеристика городов Сибири // Отв. Редактор-составитель А.Н.Антипов.- Иркутск: Институт географии СО АН СССР, 1990.- 223 с.
5. Голубец М.А. Экологические и социальные особенности города, их теоретическое и прикладное значение // Экологизация. – Минск, 1984.
6. Давидович В.Г. Расселение в промышленных узлах. - М.: Госстройиздат, 1960. - 324 с.
7. Доценко А.І. Регіональні розселення: проблеми і перспективи. – К.: Наукова думка, 1994. – 195 с.
8. Курбатова А.С., Башкин В.Н., Савин Д.С. Методологические основы оценки критических нагрузок поллютантов на городские экосистемы. – М.: НИИПИ ЭГ. 2003. – 60 с.
9. Кучерявий В.П. Урбоєкологія: Підручник. — Л.: Світ, 2001. — 440 с.
10. Охорона навколишнього середовища: статистичні збірники. – Львів: Обласне управління статистики, 1999-2004 рр.
11. Проблемы урбоэкологии / Л.Г. Чесанов, А.Г. Шапарь, А.И. Кораблева; Под общ. ред. А.Г. Шапаря; Ин-т пробл. природопользования и экологии НАН Украины. — Д.: Поліграфіст, 2001. — 159 с.
12. Теоретичні та прикладні аспекти соціоекології. Матеріали І-ї Всеукр. конф. / За ред. Г.О.Бачинського. – Львів: ВНТЛ, 1996.
13. Экология города / Под ред: Курбатова А.С., Башкин В.Н., Касимов Н.С. – М.: Научный мир, 2004. – 620 с.

Summary:

MODERN PROBLEMS OF FUNCTIONING SOCIOECOLOGICAL SYSTEM IN SMALL TOWN IN WESTERN REGION OF UKRAINE (ON EXAMPLE OF BUSK TOWN).

Typical ecological problems of functioning small town have been generalized. Ecological conditions of Busk Town and ways of improving have been characterized.

УДК 911:337.7 (477)

Любов АЛЬТГАЙМ

ТИПОЛОГІЯ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ЛЮДНІСТЮ

В сучасних умовах реформування суспільних відносин в Україні, важливе значення має вдосконалення систем розселення різних рівнів, вони являтимуть собою основу для формування нових одиниць адміністративно-територіального поділу. У зв'язку з цим постає завдання вивчення систем розселення, їх класифікації та типізації.

Розібратися у великій історично сформованій мережі, що утворюють сільські поселення Хмельницької області, можна тільки за допомогою систематизації фактів і встановлення основних типів явищ в галузі розселення.

У процесі дослідження сучасного розселення певного регіону важливо з'ясувати походження й особливості функціонування сучасних поселень області, визначити зв'язки між ними. У цьому випадку важливо також визначити “вік” досліджуваного населеного пункту і ступень збереження історичних коренів у його розташуванні, плануванні і вигляді, у традиціях сільського будівництва, особливості його соціально-економічного розвитку. При цьому важливим є генезис поселення, база для його розвитку та ін.

Історична чи, вірніше, генетична типологія сільських поселень недостатньо ще розроблена в українській географічній науці. В історико-етнографічній літературі існує таке розуміння типів сільських поселень (для Східноєвропейської рівнини): цвинтар, село, починок (іноді виставка), село (сільце), слобода, хутір, становище, станиця, околиця (Бітов, 1953, стр. 36). Але, на сьогоднішній день, ця типізація не є достатньою і обґрунтованою. Так,